

محوریت آیات و روایات در تبلیغ

جواد حاج حسینی

اشاره

در شماره پیشین مطالبی را در مورد «اهمیت و چرایی» محوریت آیات و روایات مطرح کردیم. در این قسمت می‌خواهیم چگونگی «پژوهش و تحقیق» در آیات و روایات را که یکی از سه فصل «راهکارهای عملی بیان آیات و روایات» است، بیان کنیم.

راهکارهای عملی بیان آیات و

روایات

راهکارهای عملی بیان آیات و روایات را در سه فصل بیان می‌کنیم:

۱. پژوهش؛

۲. زمینه سازی برای بیان؛

۳. به کارگیری.

پژوهش در آیات و روایات

یکی از لذت‌بخش‌ترین کارهای انسان، مطالعه، تأمل، نکته‌برداری، بحث و گفتگو پیرامون آیات نورانی قرآن و سخنان گهربار پیشوایان دین است. علاوه بر اینکه تحقیق در آیات و روایات برای خود مبلّغ، زیبا، جذاب و نشاط‌آور است، موجب هدایت افزون‌تر او می‌شود. و این امر، تأثیر بسزایی بر تربیت متربّیان خواهد داشت.

۳. خود عنوان بحث برای مخاطب جذاب باشد.

۴. موضوع بحث، مورد نیاز مخاطب باشد؛ به گونه‌ای که سخن شما راه حل مناسبی برای رفع چالشهای فکری، اعتقادی و رفتاری او باشد یا حداقل جوابی برای پرسشهای او به حساب آید.

۵. ذهن مخاطب با بحث مطرح شده درگیر باشد؛ به این صورت که مخاطب احساس کند درباره آن حرفی برای گفتن دارد.

۶. عنوان مورد نظر با ابعاد مختلف زندگی مخاطب مرتبط باشد؛ یعنی وقتی مطالب بیان شد و اثر گذاشت، مخاطب از بُعد روحی آرامش یابد، امید پیدا کند، ...؛ از بُعد علمی به معلومات روز و

دینی او افزوده شود، ...؛ از بُعد معنوی رشد کند، معرفتش نسبت به امامان معصوم علیهم السلام افزایش یابد و ...

۷. عنوان مورد نظر با مطالب و مباحث متعدد مورد نیاز او مرتبط باشد که به بهانه یک بحث، مباحث مفید دیگر نیز بیان شود.

در این قسمت سعی داریم مراحل «پژوهش در آیات و روایات» را بیان کنیم:

مراحل پژوهش در آیات و روایات

الف. انتخاب موضوع

پس از شناخت مخاطب، انتخاب موضوع جذاب، سازگار با روحیات وی و مؤثر در رفتار او، بسیار مهم است. اینکه چه موضوعی برای مخاطب مناسب است، به توانایی مبلغ و مربی در شناخت نیازهای مخاطب، درک محیط رشد او و شناخت موضوع بستگی دارد. برخی از مبلغین توانمند، علت موفقیت خود را انتخاب موضوع مناسب دانسته‌اند.

ملاکهای انتخاب

دانستن برخی از معیارهای انتخاب موضوع، پیدا کردن موضوعات مفید و کاربردی را آسان تر می‌کند. در این عرصه می‌توان شرایط ذیل را به عنوان ملاکهای تعیین موضوع در نظر داشت:

۱. به روز باشد.

۲. متناسب با روحیات مخاطبین

باشد.

۸. بحث منتخب اثرگذار باشد؛
- یعنی وقتی اطلاعات مخاطب در مورد موضوع انتخابی افزایش یافت، به رشد معنوی وی کمک کند.
۹. از همه مهمتر موضوع منتخب، مورد سفارش آیات و روایات باشد، یا در مورد آن، آیات و روایاتی وجود داشته باشد.
- نمونه‌ها**
- با مشورت با یکی از مبلغین زبده، لیستی از موضوعات مفید برای مقاطع درسی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان را تهیه کرده‌ایم:
- ابتدایی:**
- ◀ آداب معاشرت اسلامی؛ مثل سلام و احوالپرسی، احترام به والدین و بزرگ‌ترها، غذا خوردن، خوابیدن، مهمانی رفتن، همسایه‌ها، و ...
- ◀ قصه‌های قرآن
- ◀ داستان امامان معصوم علیهم السلام
- ◀ بازی و شادی
- ◀ تمیزی و نظافت
- ◀ خدا و طبیعت
- ◀ آفات برخی از گناهان؛ مثل غیبت، دروغ و ...
- راهنمایی:**
- ◀ داستانهای اعتقادی در مورد خداشناسی، معاد و ...
- ◀ دوستیها
- ◀ روش مطالعه
- ◀ مزاح و شوخی
- دبیرستان:**
- ◀ رابطه دختر و پسر
- ◀ ازدواج و محبت‌های عاقلانه
- ◀ غرب‌شناسی
- ◀ تکنولوژی روز
- ◀ آزادی
- ◀ افسردگی
- ◀ برنامه ریزی
- ◀ اعتماد به نفس
- ◀ ثمرات دینداری
- ◀ ورزش
- ◀ هنر

ب. تفحص

در مورد موضوع منتخب خود، سعی کنید تا می‌توانید به آیات و روایات مرتبط دست یابید و در صورت لزوم آنها را در فیش تحقیقاتی یادداشت نمایید. گاهی ممکن است در مورد مطلبی حدود ۱۰ تا ۲۰ آیه و روایت را به دست آورید؛ وقتی تعداد آیات و روایات یک بحث زیاد باشد، بهتر می‌توانید آیه و روایت مناسب را انتخاب کنید.

از سوی دیگر تحصیل مطلب صحیح و دقیق مستلزم کاوش در همه آیات و روایات مرتبط با بحث است. امام رضا علیه السلام فرمودند: «إِنَّ فِي أُخْبَارِنَا مُحْكَمًا كَمُحْكَمِ الْقُرْآنِ وَمُتَشَابِهًا كَمُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ قَرُّدُوا مُتَشَابِهَهَا إِلَى مُحْكَمِهَا وَلَا تَبْهَرُوا مُتَشَابِهَهَا دُونَ مُحْكَمِهَا فَتَضَلُّوا!»

در اخبار ما، محکمی همانند محکم قرآن و متشابهی همانند متشابه قرآن وجود دارد؛ پس متشابه روایات را به محکم آن بازگردانید و هرگز متشابه

اخبار را بدون محکم آن پیروی نکنید که گمراه خواهید شد.»
طبیعی است که حل متشابهات به وسیله محکومات، بدون تحقیق و پژوهش میسر نیست. از این رو لازم است حتی الامکان همه آیات و روایات یک موضوع بررسی شود.

مراحل تفحص در آیات و روایات

برای جستجوی دقیق‌تر، در کاوش خود لازم است منظم عمل کنید، از این رو مراحل سه‌گانه زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. در آغاز تحقیق، مطالب و مباحث قابل توجه و مفید را لیست کنید.
۲. سپس در مورد آنها، تفحص و تحقیق موضوعی داشته باشید؛ بدین منظور به کتب موضوعی قرآن، نهج-البلاغه و روایات مراجعه کنید. در صورت عدم امکان، می‌توانید با جستجو در فهرست کتب روایی و یادداشت عناوین نزدیک به موضوع انتخابی به روایات مناسب دست یابید.
۳. هنگامی که در محدوده انتخابی خود آیات یا روایاتی را یافتید و با شیوه

بیان آیات و روایات آشنایی اجمالی پیدا کردید، می‌توانید دور دوم تفحص خود را با جستجوی الفاظ نظیر و هم‌خانواده آغاز کنید.

* تصور محبت شهوانی دنیوی لذت بخش‌تر از خودش است؛ بر عکس محبت دینی.

* محبت شهوانی دنیوی موقتی است و تداوم ندارد؛ بر خلاف محبت دینی.

* هجوم محبت شهوانی دنیوی به قلب با یک نگاه و فرار آن با یک تصور است؛ یعنی متزلزل بودن این محبت بخاطر عدم استحکام منطقی آن است؛ بر خلاف محبت دینی که پایه‌هایش عاقلانه، منطقی و همراه با شناخت صحیح است.

* محبت شهوانی غیرشرعی دنیوی با احساس گناه و عذابهای وجدانی همراه است؛ بر خلاف محبت دینی.

* احساس زدگی و ناکامی و هزاران گفتاری و ...

* بیماری روحی و روانی دیگر با محبت غیرشرعی دنیوی ایجاد می‌شود و آرامش را از زندگی می‌زداید؛ بر خلاف محبت دینی. (می‌توانید از آمار و اخبار جهان غرب و اروپا برای تأیید این آسیبها استفاده کنید).

* محبت هوس‌آلود دنیوی با آنکه کم است، زیاد جلوه می‌کند؛ برعکس محبت دینی.

* محبت هوس‌آلود دنیوی با آنکه کم است، زیاد جلوه می‌کند؛ برعکس محبت دینی.

* محبت هوس‌آلود دنیوی با آنکه کم است، زیاد جلوه می‌کند؛ برعکس محبت دینی.

نمونه

می‌خواهید در دبیرستان پسرانه، در مورد روابط دختر و پسر صحبت کنید.

۱. طبق برنامه در ابتدا باید مباحث و مطالب مورد نیاز را لیست کنید.

فرض کنید مباحث ذیل مورد انتخاب شماست:

◀ توضیح انواع ارتباطات دیداری،

گفتاری و ...

◀ حرمت ارتباط همراه با لذت به

هر نوعی که باشد.

◀ تفاوت محبت هوس‌آلود دنیوی و

محبت عاقلانه دینی:

* محبت هوس‌آلود دنیوی با آنکه

کم است، زیاد جلوه می‌کند؛ برعکس

محبت دینی.

◀ آسیبهای روابط آزاد غیر شرعی:

- * بروز شکستهای متعدد؛
- * عدم موفقیت در تحصیل؛
- * ناامیدی؛
- * افسردگی؛
- * عصبی شدن؛
- * پوچ گرایی؛
- * تصورات نامطلوب و منفی از
- * زندگی و دنیای اطراف؛
- * بی‌اعتمادی به دیگران؛
- * عدم اعتماد به نفس و ترس از
- * ناملایمات محبتی و گرایش به
- * مسکنها و مخدرهای غیر شرعی و آغازی
- * دوباره در آسیبی جدید.^۱
۲. در مرحله بعدی به تفحص
- * موضوعی در مورد مطالب لیست شده
- * می‌پردازید.
- * که شاید نتوانید به راحتی آیه و
- * روایت برخی از مطالب لیست شده را
- * پیدا کنید. این امر طبیعی است.
- * که قطعاً در تحقیقات نخستین، زمان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

راحت‌تر می‌توانید تحقیق کنید و زودتر پژوهش خود را به پایان برسانید.

۳. وقتی با آیات و روایات مباحث فوق آشنا شوید، کلمات «عَفَّةٌ و عَفَافٌ»، «شهوة»، «زینة»، «یغضضن من أبصارهن»، «یحفظن فروجهن»، «یبسدين زینتهن»، «کرامة النفس»، «عزة النفس»، «ذلة»، «اطمینان القلب»، «السکينة»، «الوقار»، «الهم»، «الغم»، «الندامة»، و ده‌ها کلمه دیگر را می‌یابید که می‌توانید به عنوان کلید واژه از آنها استفاده کنید و روایاتی که با الفاظ فوق، هم خانواده یا مترادف‌اند را با «أل» و بدون آن، همراه با ضمیر متصل و غیر آن در منابع اسلامی جستجو کنید.

ج. توثیق

توثیق سفندی

اطمینان از صحت مطالب و اتمام صدور روایت از معصوم، به هنگام بیان، حس و نیروی خاصی به شما می‌بخشد به نحوی که مخاطب نیز از این حس بهره برده، با اطمینان فزون‌تر و وجدانی آرام‌تر سخنان شما را گوش می‌کند و

احادیث را می‌پذیرد؛ بنابراین عادت کنید، همواره هر روایتی را که شنیدید مطرح نکنید؛ بلکه اگر آن را معتبر و موثق دانستید، بیان نمایید. این عادت، روحیه و انگیزه پژوهش را در شما تقویت می‌کند به گونه‌ای که سعی می‌کنید اگر روایتی شنیدید، حتماً آن را در کتب معتبر روایی بیابید.

توجه به سند حدیث و اینکه این روایت را چه کسی نقل کرده، پیامی است که مولا و سرور جهانیان، امیرالمؤمنین علیه السلام در گوش تاریخ نجوا کرده‌اند:

«إِذَا حَدَّثْتُمْ بِحَدِيثٍ فَأَسْنِدُوهُ إِلَى الَّذِي حَدَّثَكُمْ فَإِنْ كَانَ حَقًّا فَلَكُمْ وَإِنْ كَانَ كَذِبًا فَعَلَيْهِ!»

وقتی حدیثی را بیان می‌کنید، آن را به کسی که از او شنیده‌اید، مستند و منتسب سازید؛ اگر حدیث راست و صحیح بود، [پاداشش] برای شما و گرنه [عقابش] با او خواهد بود.»

۱. الکافی، ج ۱، ص ۵۲. الإسناد فی الحدیث: رفعه إلى قائله (مجمع).

مخالفتش بود، به دور اندازید یا [در مورد آن] به ما رجوع کنید [و با اقوال و اعمال ما مقابله کنید].»

امام صادق علیه السلام نیز در این باره می‌فرماید: «مَا لَمْ يُوَافِقْ مِنَ الْحَدِيثِ الْقُرْآنَ فَهُوَ زُخْرُفٌ»^۲ آن حدیثی که موافق قرآن نباشد، باطل است.»

توثیق قلبی

از آنجا که خداوند حکیم، انسان را با فطرتی پاک آفریده و دستورات لازم برای حفظ و مصونیت این پاکی را به وسیله پیامبران و ائمه اطهار ابلاغ فرموده است، طبیعی است که رابطه عمیق بین فطرت انسان و کلام نور جلوه‌نمایی کند؛ به گونه‌ای که روایات دلنشین، زیبا و با طراوت باشد و آیات از آن بیشتر.

رسول گرامی اسلام می‌فرماید: «فَمَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَدِيثِ آلِ مُحَمَّدٍ فَلَانَتْ لَهُ قُلُوبُكُمْ وَ عَرَفْتُمُوهُ فَاقْبَلُوهُ وَ مَا اشْتَمَأَزْتِ

در این راستا اگر با رجال و راویان حدیث آشنایی داشته باشید، اتقان تحقیقتان بیشتر می‌شود.

توثیق محتوایی

قرآن، کتاب خدا و روایات، سخن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه هدی علیهم السلام است که با علم الهی دانسته و ابلاغ شده است؛ یعنی سرچشمه آیات و روایات یک چیز است. یکی بدون واسطه و دیگری با واسطه به علم لا یتناهی خداوند حکیم بر می‌گردد؛ پس ارتباط بین آنها باید از لحاظ منطقی و محتوایی یکی باشد.

از پیامبر اسلام و ائمه اطهار علیهم السلام این روایت به چشم می‌خورد که: «إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ حَدِيثٌ فَأَعْرِضُوهُ عَلَيَّ كِتَابَ اللَّهِ فَمَا وَافَقَ كِتَابَ اللَّهِ فَخُذُوهُ وَ مَا خَالَفَهُ فَاطْرَحُوهُ أَوْ رُدُّوهُ عَلَيْنَا؛^۱ هنگامی که حدیثی از ما به شما رسید، آن را بر کتاب خدا عرضه کنید؛ پس آنچه موافق آن بود، بگیرید [و عمل کنید] و آنچه

۲. الکافی، ج ۱، ص ۶۹. الزُّخْرُفَةُ: الزَّيْنَةُ، سُمِّيَ كُلُّ زَيْنَةٍ زُخْرُفًا ثُمَّ شَبَّهَ كُلَّ مُنَوَّرٍ مُزَوَّرٍ بِهِ. (لسان الزُّخْرُفَةُ: أى باطل مزین (مجمع).

۱. تهذیب الأحکام، ج ۷، ص ۲۷۵، باب ۲۵. المعارضة: المقابلة (مجمع).

توصیه‌هایی در مورد ترجمه

برای دست یافتن به ترجمه صحیح، چند مطلب و نکته کاربردی را بیان می‌کنیم:

کلمه یک کلمه عربی ممکن است با یک حرف، مثل «فی» معنای خاصی داشته باشد و همین کلمه با حرف «عَنْ» معنای دیگری؛ مثل فعل «رَغِبَ» که «رَغِبَ فِي الشَّيْءِ» با «رَغِبَ عَنِ الشَّيْءِ» دو معنای متضاد دارند؛ پس در جستجوی لغات و معنا کردن آن، در حروف، مفاعیل و ... دقت کنید.

کلمه اکثر لغات را در لغتنامه ملاحظه نمایید و به آنچه به ذهنتان متبادر می‌شود، اکتفا نکنید تا احتمال خطا را کاهش دهید؛ مثلاً به نظر شما کلمه «قَهْرْمَانَةٌ» در این حدیث معروف امیرالمؤمنین علیه السلام به چه معناست؟ «فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رَيْحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»^۲

این کلمه بسیار آشنا و آسان در عربی به معنای «مدیر، رئیس و وکیل» است.

مِنْهُ قُلُوبُكُمْ وَ أَنْكَرْتُمُوهُ قَرْدُوهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى الْعَالَمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ؛^۱

آنچه از حدیث آل محمد علیهم السلام بر شما وارد شد، اگر قلبهایتان برای آن نرم شد و [از روی فطرت] آن را شناختید، قبولش نمایید؛ اما اگر دل‌هایتان از آن شمشزده و برای شما ناآشنا بود، به خدا و رسول و عالمی از آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم رجوعش دهید.

د. ترجمه صحیح

از آنجا که کتاب خدا و گفتار امامان معصوم علیهم السلام با علم الهی گره خورده، بسیار دقیق و حساب شده است، از این رو باید در ترجمه نیز دقت زیادی صورت گیرد تا این سخنان گرانمایه کج فهمیده و فهمانده نشود.

۱. الکافی، ج ۱، ص ۴۰۱: اشماز الرجل اشمزاً؛ انقبض (مجمع)؛ الشمز: نفور النفس من الشيء تكرهه (لسان)؛ الرد: عن امیرالمؤمنین علیه السلام: قَالَرُدُّ إِلَى اللَّهِ الْآخِذُ بِمُحْكَمِ كِتَابِهِ وَ الرَّدُّ إِلَى الرَّسُولِ الْآخِذُ بِسُنَّتِهِ الْجَامِعَةِ غَيْرِ الْمُفْرَقَةِ (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص

که برای ترجمه دقیق به تجزیه و ترکیب صحیح نیز نیاز دارید. اینجاست که به فواید علم صرف و نحو، معانی و بیان و ... بیش از پیش پی خواهید برد و مراجعه به این کتب خاک خورده، موجب زنده شدن خاطرات اوایل طلبگی می‌شود.

که گویایی و وضوح ترجمه فراموش نشود؛ یعنی به گونه‌ای نباشد که ترجمه شما نیاز به ترجمه دیگری داشته باشد. گاهی عبارات عربی را تحت اللفظی معنا می‌کنیم که برای مخاطب عوام یا نوجوان و جوان قابل فهم نیست یا در ترجمه، عبارات عربی زیادی به کار می‌بریم به گونه‌ای که شنونده شک می‌کند ما روایت را دوباره خواندیم یا ترجمه‌اش را مطرح کردیم.

مولای متقیان، علی علیه السلام می‌فرماید: «أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا لَا تَمَجُّهُ الْأَذَانُ وَ لَا يَتَعَبُ فَهْمُهُ الْأُفْهَامُ»^۱ بهترین سخن آن

در لسان العرب آمده است: «قهرم: الْقَهْرْمَانُ: هُوَ الْمُسَيِّطِرُ الْحَفِیْظُ عَلٰی مَنْ تَحْتَ يَدَيْهِ»

صاحب مجمع البحرین نیز ذیل همین حدیث شریف، «قهرمانه» را این گونه معنا می‌کند: «الْقَهْرْمَانُ: الَّذِي إِلَيْهِ الْحُكْمُ بِالْأُمُورِ كَالْخَازِنِ وَ الْوَكِيلِ الْحَافِظِ لِمَا تَحْتَ يَدَيْهِ، وَ الْقَائِمُ بِأُمُورِ الرَّجُلِ.»

که علاوه بر یافتن معانی لغات و دقت در کلمه کلمه آیات و روایات، باید به ترکیب و چگونگی جمله بندی نیز دقت کنید.

شاید تجربه کرده باشید که فهم کتاب رسائل یا مکاسب در ابتدا که با ترکیب و شیوه بحث شیخ اعظم رحمه الله آشنا نیستید، سخت است؛ اما به مرور، جملات این کتب را بهتر می‌فهمید؛ به همین دلیل حواشی و یادداشتهای شما در اوایل کتاب بیشتر از اواخر آن است.

در ترجمه نیز با مانوس شدن با سیر گفتاری و شیوه کلامی آیات و روایات به مرور زمان، ترکیب جملات را بهتر درک خواهید کرد.

۱. غرر الحکم، ص ۲۱۰، حدیث ۴۰۵۱. يقال مج- الماء من فمه مجاً لفظه و رمی به (مجمع)؛ مج الأذن: ای الأذن لا تعى ما تسمع، و لكنها تلقیه نسیاناً، كما یتمج الشيء من الفم (لسان).

است که گوشها آن را [بیرون] نیاندازند و فهمش، ذهنها را خسته نکند.»

یا در جای دیگر می‌فرماید: «أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا زَانَهُ حُسْنُ النُّظَامِ وَفَهْمُهُ الْخَاصُّ وَالْعَامُّ»^۱ «بهترین کلام آنست که زیبایی ترکیبش آن را زینت داده و برای خاص و عام قابل فهم باشد.»

که نظم کلمات، زیبایی جملات و حسن ترکیب در آیات و روایات مشهود است؛ گوشها را نوازش می‌دهد، چشمها را نورانی می‌سازد و دلها را به سوی خود می‌کشاند. سعی کنید ترجمه نیز از این زینتها بهره‌ای برده باشد.

که ترجمه خود را نزد آگاهان لغت و علمای فن ببرید و علاوه بر اطمینان از ترجمه، کارآزمایی داشته باشید.

که مراجعه به ترجمه‌های قوی، شما را در این امر یاری می‌کند.

هـ. تفکر

برای فهم بهتر و القای صحیح به مخاطب، علاوه بر تحقیق و گردآوری آیات و روایات به تفکر، بحث و گفتگو

نیز نیاز دارید؛ این بدین علت است که از طرفی امام باقر علیه السلام معرفت را این‌گونه تعریف کرده‌اند که: «فَإِنَّ الْمَعْرِفَةَ هِيَ الدَّرَابَةُ لِلرَّوَايَةِ وَبِالدَّرَايَاتِ لِلرَّوَايَاتِ يَغْلُو الْمُؤْمِنُ إِلَى أَقْصَى دَرَجَاتِ الْإِيمَانِ»^۲ معرفت، فهم روایت است و با درک و فهم روایات است که مؤمن به بلندترین درجات ایمان نائل می‌گردد.»

و از سوی دیگر امام رضا علیه السلام در فهم روایات، وظیفه ما را این دانسته‌اند که: «عَلَيْنَا إِتْقَانُ الْأَصُولِ وَ عَلَيْنَا التَّفَرُّعُ»^۳ بیان اصول [مطالب بینی و ارزشی] بر ماست و به دست آوردن فرعیات [و مصادیق آنها]، وظیفه شماست.»

اجرای این دو فرمان، تفکر و کاوش را برای نیل به معرفت حقیقی و تحصیل

۲. بحارالأنوار، ج ۱، ص ۱۰۶، باب ۳. دَرِيَّةٌ وَ دَرِيَانَا وَ دَرَايَةٌ: عَلِمَةٌ (لسان).

۳. وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۶۲، باب ۶. التفریح: معناه بحسب التبادر، آی و یلزمکم أن تفرعوا علیها لوازمها و ما یتعلق بها (مجمع).

۱. غرر الحکم، ص ۲۱۰، حدیث ۴۰۴۶.

فرعیات یک مطلب و مصادیق روز آن، ضروری می‌سازد.

و. برداشت منطقی

در آغاز غیبت کبری، کوشش محدثین و علماء در حفظ قرآن و روایات، بر مصونیت از تغییر و تحریف متمرکز بود و در این راه سختیهای زیادی را به جان خریدند.

امروزه، با توجه به گسترش ارتباطات و صنعت چاپ و استفاده از آن در چاپ قرآن و کتب روایی، خطر تحریف لفظی بسیار کم است؛ آنچه اسلام ناب را تهدید می‌کند، تحریف معنایی قرآن و روایات است.

مبلغین و مرتبان باید با پرهیز از تحلیل سلیقه‌ای، منطقی کردن نکته‌گیریها، مطالعه کتب علمای برجسته، مشورت با صاحب نظران حوزه و در صورت لزوم گفتگو با اساتید دانشگاه و ... سعی کنند، صحت برداشتها و دقت تحلیلها را افزایش داده، خدای ناکرده دچار سوء برداشت نشوند؛ زیرا:

که سوء برداشت موجب انحراف معنایی و به دست آمدن مطالب نادرست

می‌شود که این خود بزرگترین دغدغه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است: «أَكْثَرَ مَا أَخَافُ عَلَيَّ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي رَجُلٌ يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ يَضَعُهُ عَلَيَّ غَيْرِ مَوَاضِعِهِ»^۱ پس از رحلت، بیشترین بیم من بر ائمتّم از این است که شخصی قرآن را تأویل کرده و آن را در غیر جایگاه‌هایش قرار دهد [و جابجا و اشتباه تفسیر کند].»

که تفسیر به رأی و بدون علم و آگاهی از قرآن موجبات عذاب اخروی را فراهم می‌کند.

در عوالی اللآلی از نبی مکرّم نقل شده است که فرمودند: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بَرَأْيِهِ أَوْ بَغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»^۲ کسی که قرآن را به رأی خود یا بدون علم تفسیر کند، پس باید نشیمنگاهش را از آتش قرار دهد.»

که سوء برداشت باعث ایجاد تناقضات و تضادها در سخنان ما خواهد

۱. منیه المرید، ص ۳۶۹.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۳۳۷، باب ۱۳. تَبَوَّأَهُ: أَصْلَحَهُ وَ هَيَّأَهُ. (لسان): فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ: أَي لِيَنْزِلَ مَنْزِلَهُ مِنْهَا، أَوْ لِيَهَيَّءَ مَنْزِلَهُ مِنْهَا.

شد و به مرور زمان اطمینان عمومی از گفته‌های ما سلب می‌شود. مولای مؤمنان، علی علیه اسلام می‌فرماید: «شَرُّ الْقَوْلِ مَا نَقَضَ بَعْضُهُ بَعْضًا»^۱ بدترین سخن، آنست که بعضی از آن بعضی دیگر را نقض کند.»

که در صورتی که سوء برداشت موجب استنباط مطلب نادرستی هم نشود، باز آثار منفی در پی خواهد داشت؛ مثلاً با این روش به مخاطب خود سطحی بودن نکته‌گیری، ساده و غیر تخصصی بودن برداشت از قرآن و روایات را القا کرده‌اید.

پیامبر اسلام فرمودند: «مَنْ قَسَرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَاصَابَ الْحَقَّ فَقَدْ أَخْطَأَ»^۲ کسی که قرآن را تفسیر به رأی کند، هر چند با حق برخورد کرده باشد، باز خطا کرده است.»

که از آنجا که شما الگوی استفاده از آیه و روایت هستید، ممکن است برخی از مخاطبین امر تفسیر را سبک و آسان

شمرده به خود اجازه دهند که با اندک تأملی و کم‌ترین مناسبتی از آیات و روایات نکته‌گیری کنند؛ در حالی که این کار، یک امر تخصصی است؛ مانند شخص بیماری که خود در صدد درمان بر می‌آید و خود را از دکتر بی‌نیاز می‌داند، در حالی که علم کافی را ندارد.

چند نمونه از سوء برداشت

اگر از آیه شریفه «ثُمَّ يَأْتِي مِنَ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاتُّ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ»^۳ «سپس بعد از آن سالی فرا می‌رسد که به مردم در آن سال باران فراوان می‌رسد و در آن سال، مردم عصاره [میوه‌ها و دانه‌های روغنی را] می‌گیرند.» این نکته را به دست آوریم که «مردم را به آینده امیدوار کنیم تا بتوانند سختیها را تحمل کنند»، برداشت صحیح از آیه نداشته‌ایم؛ چون آیه کریمه نمی‌خواهد این مطلب را بیان کند؛ هر چند که سخن ما درست است.

۱. غرر الحکم، ص ۲۱۲، حدیث ۴۱۲۹.

۲. وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۲۰۵، باب ۱۳.

۳. یوسف / ۴۹.

ممکن است مخاطب که چنین تفسیری از قرآن و روایات را می‌شنود از خود بپرسد: چرا در آیات و روایات دیگر که محرمات را بیان می‌کند، پس از بیان راه منفی، مطلبی از راههای مثبت ذکر نشده است؟! هر چند ممکن است راه مثبت در آیه یا روایت دیگری بیان شده باشد، اما با برداشت فوق از آیه، این سؤال ذهن اکثر عوام را به خود مشغول خواهد کرد.

نکاتی در مورد تصحیح برداشت

برای به دست آمدن برداشتهای منطقی و صحیح نکاتی لازم الاجراست: که با تصحیح فکر و منطق گفتار سعی کنید رابطه منطقی و صحیحی بین نکات به دست آمده و آیات و روایات برقرار کنید؛ در خصوص این کار، فکر، مشورت، مطالعه و بحث داشته باشید.

که جملات قبلی و بعدی آیات و روایات در نکته‌برداری و تحلیل اثر بسزایی دارد؛ پس سعی کنید آیات و روایات را با جملات همجوار ترجمه کرده، از آنها برداشت نمایید؛ مثلاً اگر این حدیث دقیق و روانشناختی امام علی

یا از آیه ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ﴾^۱ «او (یوسف) را به قیمت ارزان؛ مقدار محدودی درهم، فروختند»، این پیام که «مالی که آسان به دست می‌آید، آسان نیز از دست می‌رود؛ چون یوسف را آسان به دست آوردند، ارزان فروختند»، استفاده نمی‌شود. گرچه واقعه‌ای که در آیه ذکر شده با مطلب مذکور مطابقت دارد؛ اما نمی‌توان به عنوان نکته برداشتی قلمداد کرد.

یا این سخن که «در کنار راههای منفی، راه مثبت را جایگزین کنیم» کاملاً درست و صحیح است؛ اما از آیه شریفه ﴿إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾^۲ «من آیین قومی که به خدا ایمان ندارند و به آخرت کافرند را ترک کردم و از آیین پدرانم ابراهیم و اسحاق و یعقوب پیروی کردم» چنین امری استنباط نمی‌شود؛ بلکه آیه یکی از مصادیق این مطلب است.

۱. یوسف / ۲۰.

۲. یوسف / ۳۷ و ۳۸.

که پس از جنگ جمل است، تحلیل کنید بهتر در فهم عبارات آن موفق خواهید شد. که پس از اطمینان از صحت و دقت برداشتهای خود، خوب است به مخاطب منطقی بودن برداشت را بفهمانید تا هم اطمینان او افزایش یابد و هم با شیوه‌های صحیح و تخصصی بودن این امر به طور اجمالی آشنا شود.

که برخی از نکته‌ها که در «ترجمه صحیح» متذکر شدیم، در این قسمت نیز مشکل‌گشا خواهد بود و بر اتقان کار می‌افزاید؛ مثل: ترجمه دقیق لغات، توجه به ترکیب کلمات در جمله، تجزیه و ترکیب جملات، مراجعه به صاحب‌نظران و اندیشمندان دین.

ز. چینش آیات و روایات

هر چه دقت انتخاب بیشتر و تطابق بحث با آیه و روایت دقیق‌تر باشد، اثرگذاری بر مخاطب نیز افزایش می‌یابد. برای اینکه میزان دقت بیشتر شود، نکات زیر را همواره در نظر داشته باشید:

که پس از جستجو در آیات و روایات پیرامون موضوع انتخابی و یادداشت کردن متون دلخواه، فیشهای خود را در مقابل

علیه السلام که فرمودند: «وَإِنْ أَمَرْتَكُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَخَالِفُوهُنَّ»^۱ اگر زنان، شما را به کار شایسته امر کردند، با آنها مخالفت کنید. بدون در نظر گرفتن جمله بعدی که فرمودند: «كَيْ لَا يَطْمَعَنَّ مِنْكُمْ فِى الْمُنْكَرِ»^۲ تا به شما در کارهای نادرست طمع نکنند.، مورد استفاده قرار گیرد، قطعاً برداشتهای ناقصی را به دنبال خواهد داشت.

که باید بدانید که آیه یا حدیث مورد نظر، چه زمانی، به چه کسی و در چه محیط و جامعه‌ای صادر شده است. به گفته دیگر، اقتضاهای زمانی و مکانی را مد نظر داشته، در شناخت جامعه، مخاطب خاص و عام آیه یا روایت و زمان صدور آنها کوشا باشید. این امر یاور ذهن و کمک‌کننده فکرتان خواهد بود؛ مثلاً این گفتار امیر المؤمنین علیه السلام که فرمودند: «اتَّقُوا شِرَارَ النِّسَاءِ وَكُونُوا مِنْ خِيَارِهِنَّ عَلَى حَذَرٍ»^۳ از زنان شر بپرهیزید و از خوبان آنها بر حذر باشید. را اگر با توجه به زمان خطبه حضرت امیر

۱. الکافی، ج ۵، ص ۵۱۷.

۲. همان.

۳. همان.

هستی و عملاً رعایت می‌کنی؟ اگر عامل بودی خدا را سپاس گوی و گرنه حداقل استغفار کن و از خداوند توفیق روزافزون بخواه، نیت را خالص نما، توکل بر خدا و توسل به آل طه علیهم السلام را فراموش نکن، سپس به کلاس یا منبر برو.»

چه زیباست لحظاتی از عمر خود را به محاسبه نفس بپردازیم، قبل از آنکه موعد محاسبه برسد؛ زیرا در آن هنگام دیگر فرصت استغفار و طلب توفیق روزافزون را نخواهیم داشت.

مولای متقیان، علی علیه السلام می‌فرماید:

«مَنْ حَاسَبَ نَفْسَهُ وَقَفَّ عَلَىٰ عُيُوبِهِ وَ أَحَاطَ بِذُنُوبِهِ وَ اسْتَقَالَ الذُّنُوبَ وَ أَصْلَحَ الْعُيُوبَ؛ کسی که نفس خود را محاسبه کند، بر عیوبش آگاه و بر گناهانش مسلط می‌شود، [از این رو] گناهان را از بین می‌برد و عیبها را اصلاح می‌کند.»

این کار علاوه بر رشد فکری، رفتاری و معنوی مرتبی، اثرات عمیق خود را بر متریان خواهد داشت. ان شاء الله.

ادامه دارد...

چشماتان قرار دهید و سعی کنید بهترین آیات و روایات و مناسب‌ترین آنها با موضوع را انتخاب کنید و در سیر بحثی خود بگنجانید.

که همیشه تلاشتان بر این باشد که سیر بحثتان را طبق آیات و روایات بدست آمده قرار دهید. کار سختی نیست، با تأمل و تفکر می‌توانید ارتباط بین آیات و روایات را به دست آورده، سیر بحث را ترسیم نمایید.

که تناسب آیه و روایت با میزان فهم مخاطب را فراموش نکنید؛ شناخت صحیح مخاطب، شما را در انتخاب بهتر و مناسب‌تر یاری می‌کند.

که در انتخاب، تنظیم و چینش مطالب، شناخت جامعه و محیط را نیز در نظر بگیرید. توضیح مختصری در این باره خواهد آمد.

محاسبه نفس

وقتی برای اولین بار، قصد سفر تبلیغی داشتیم، نزد یکی از موقنین حوزه رفتیم و از وی درخواست موعظه و نصیحت کردم. ایشان فرمودند:

«بعد از تنظیم مباحث و نکته‌ها و قبل از منبر یا کلاس، زمانی را برای محاسبه نفس خود قرار بده و ببانددیش که مطالبی که می‌خواهی بگویی، آیا خود به آن واقف